

УДК 336.71

Г.В. ОМЕЛЬЧЕНКО, викладач
Харківського інституту банківської справи УБС НБУ

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

У статті розглядаються та узагальнюються сучасні підходи щодо визначення сутності та змісту капіталу банку, а також визначаються проблеми капіталізації банківської системи України та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: капітал банку, капіталізація, банківська система, достатність капіталу, ризик.

Актуальність проблеми. У процесі переходу України до ринкової економіки банківські установи відіграють важливу роль у мобілізації та вільному перетіканні капіталів, нагромадженні коштів для структурної перебудови економіки.

Основою формування ресурсної бази банків та необхідною умовою її забезпечення є власний капітал, який є одним із найважливіших показників їх діяльності. Зміцнення ресурсної бази та інтеграція вітчизняної банківської системи у світове співтовариство значною мірою залежать від його зростання, відтак особливого значення набувають питання нарощення, ефективного використання та збереження капіталу банку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню питань механізму формування банківського капіталу присвячено праці багатьох учених, а також чинна нормативна база Національного банку України [1–7].

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» [1], «банківський капітал – це залишкова частка активів після відрахування всіх зобов'язань банку». Л.О. Примостка [2] розглядає капітал банку як «власні кошти засновників або акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик для отримання доходів». Причому ризик власників полягає в тому, що рівень доходності капіталу може бути низьким або діяльність спричиниться до збит-

ків, банк збанкрутує, через що вони можуть втратити свої кошти. У свою чергу, О.В. Васюренко [3] та А.О. Єпіфанов [4] визначають капітал банку як «фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм». Проте Л.А. Віднійчук-Вірван [5] зазначає, що «капітал банку – це сукупність грошових коштів, яка складається із власних коштів (статутного фонду та інших фондів), а також нерозподіленого прибутку та залучених коштів». Власні кошти (капітал) характеризують конкурентоспроможність банку, можливість розширення спектра та обсягів банківських послуг. Ці ж кошти є джерелом покриття втрат від фінансових ризиків. Зокрема У.Я. Гудзевич [6] трактує капітал банку як «сукупність внесених власниками-учасниками капіталу власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень з боку учасників». М.Д. Алексеєнко [7] зазначає, що «банківський капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку». У цьому визначенні банківський капітал є частиною банківських ресур-

сів, що залучені банками в оборот і використовуються ними з метою одержання прибутку.

Таким чином, при дослідженні банківського капіталу особливої значущості набуває врахування не тільки специфіки окремих елементів банківського капіталу, а і їх взаємозв'язку та взаємозалежності.

Мета роботи полягає в узагальненні існуючих підходів до формування банківського капіталу, визначенні місця його складових у системі регулятивних заходів та обґрунтуванні необхідності його нарощення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах функціонування банківської системи України, що характеризується зростанням конкурентного суперництва між її елементами-банками, виникає необхідність приділення значної уваги мобілізації ресурсної бази банку. Саме забезпечення достатнього рівня капіталу банку служить основою його розвитку та забезпечує надійність та стабільність діяльності банківської установи на фінансовому ринку.

Тому одна з найсерйозніших проблем, що постають перед менеджментом банку, полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу власного капіталу, який виконує такі функції:

- оперативну – забезпечує фінансову основу діяльності банку, підтримує обсяг і характер банківських операцій відповідно до завдань банку. Тобто капітал є основою для створення та організації діяльності банку, а також його діяльності на початкових етапах до моменту накопичення достатнього обсягу залучених і запозичених коштів; для структурного розвитку; розробки і впровадження нових послуг; закупівлі обладнання;

- захисну – забезпечує захист вкладників і кредиторів у випадку банкрутства; збереження платоспроможності банку за рахунок створення резервів, продовження діяльності банку в разі несприятливої ситуації і непередбачених витрат;

- регулюючу – пов'язана з функціонуванням банків згідно із законами і правилами, що дає можливість Націо-

нальному банку України контролювати діяльність банківських установ [2, 8].

Оскільки власний капітал є основою діяльності банку, то до нього ставляться спеціальні вимоги у формі обов'язкових нормативів. Для цього у вітчизняну банківську практику введено поняття регулятивного капіталу банку, яке використовується Національним банком України [2].

Регулятивний капітал (власні кошти) складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України (рис. 1) [1, 9].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1] з метою забезпечення економічних умов стабільного функціонування банківської системи розроблено систему економічних нормативів регулювання банківської діяльності (у числі тих, які стосуються адекватності регулятивного капіталу, співвідношення регулятивного капіталу і сукупних активів), яка запроваджена Національним банком України і є обов'язковою для всіх банківських установ.

Зміст, формула визначення та нормативні значення обов'язкових економічних нормативів капіталу банку визначено «Методикою розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні» [9, 10].

Ця тенденція не є новою, що підтверджує така інформація:

1. Комплексною програмою розвитку банківської системи України на 2003–2005 рр. було визначено одним з пріоритетних завдань саме «підвищення рівня капіталізації банків» [15].

2. Асоціацією українських банків було розроблено «Програму дій, спрямованих на сприяння прискореній капіталізації банківської системи з метою збереження відповідності її потребам економіки і суспільства» [16], яка поставила за мету виконання завдань Комплексної програми розвитку банківської системи України на 2003–2005 рр. [15].

3. Стратегією економічного і соціального розвитку України (2004–

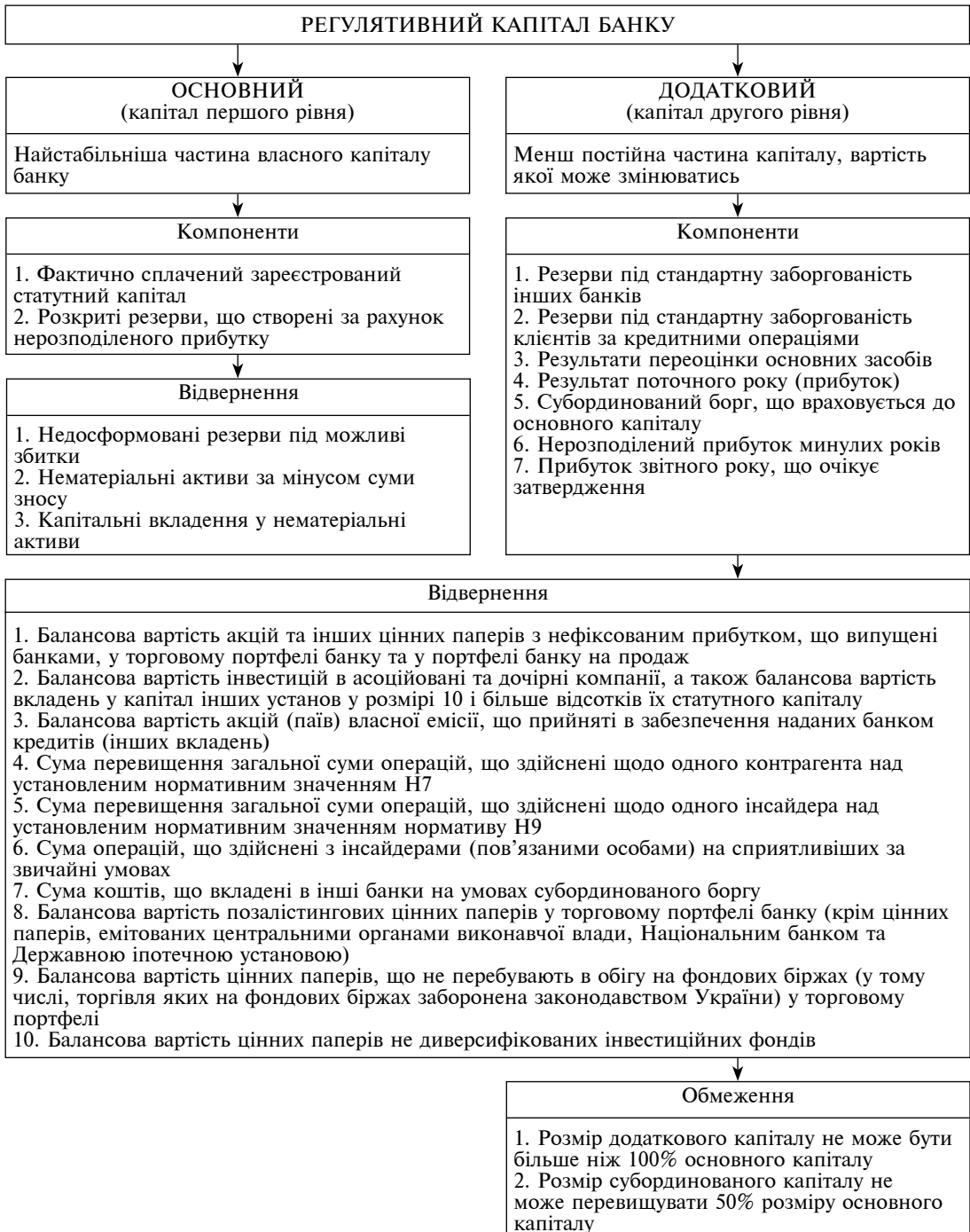

Рис. 1. Складові регулятивного капіталу банку

2015 рр.) [17] проблемами, які перешкоджають ефективному реформуванню банківської системи, було визначено низький рівень капіталізації банків, що посилювало ризики подальшого стабільного функціонування банківської системи, зменшення її спроможності абсорбувати постійно зростаючу грошову пропозицію та здійснювати ефективний перерозподіл тимчасово вільних коштів у масштабах економіки.

Динаміку структури власного капіталу банків України наведено в табл. 1 [11–14].

Основними причинами зниження рівня капіталізації банків України є посилення впливу іноземного капіталу на банківську систему України, зниження достатності капіталу банку, негативні зміни кредитного ринку та ін. Тому у ролі стратегічного орієнтиру

Стратегією було визначено посилення конкурентоспроможності вітчизняного банківського капіталу за рахунок кількісного його зростання до рівня достатності капіталу, який рекомендовано Базельським комітетом з банківського нагляду [17].

4. Національним банком України було визначено перелік банків, які підпадали під програму ре капіталізації, а саме банк «Надра», «РодовідБанк», «Фінанси і кредит», «Укрпромбанк», «Укргазбанк», «Імексбанк» та банк «Хрещатик». Тому, відповідно до ст. 2 Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи» [18], Кабінетом Міністрів було затверджено Постанову про порядок участі держави у капіталізації банків [19] згідно з якою було визначено певні заходи (рис. 2, 3).

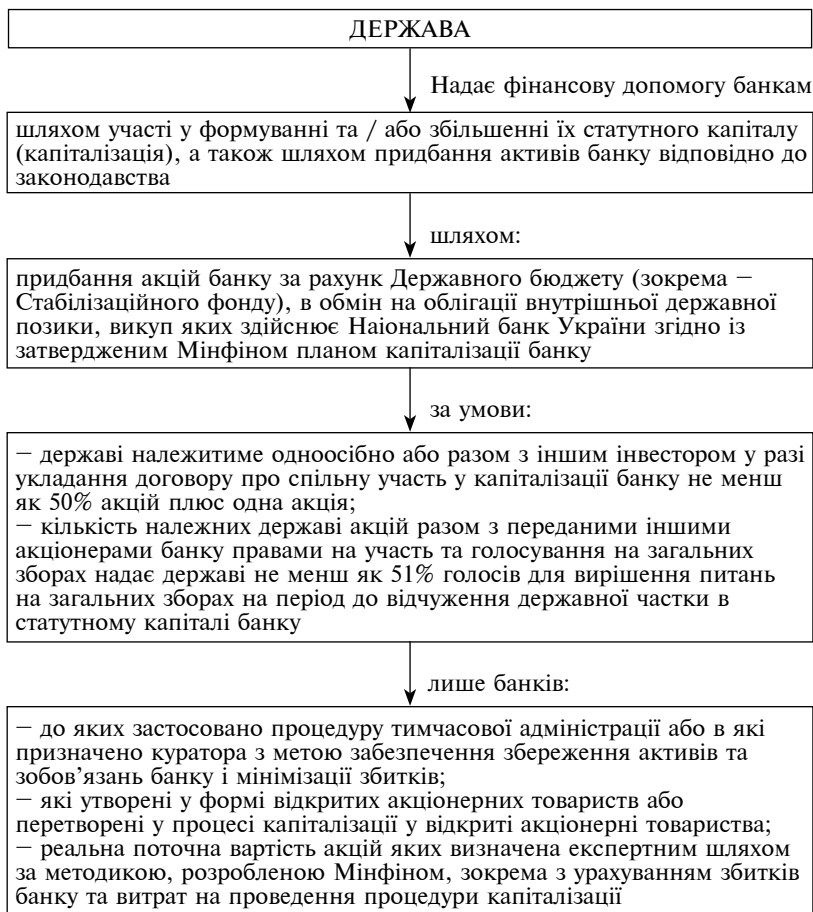

Рис. 2. Порядок участі держави у капіталізації банків [19]

Таблиця 1

Динаміка структури власного капіталу банків

Показник	01.01.2008 р.						01.01.2009 р.						01.01.2010 р.					
	Група			Група			Група			Група			Група			Група		
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
18 банків	21905367	7828387	6188937	6949939	50356275	12910495	8561966	120 банків	18 банків	20 банків	24 банки	120 банків	18 банків	19 банків	21 банк	121 банк		
Статутний капітал	21905367	7828387	6188937	6949939	50356275	12910495	8561966	6949939	50356275	12910495	8561966	10625505	75805353	18556893	10777132	14049125		
Власні акції (частки, паї), що викулені в акціонерів (учасників)	242	96	34	1597	1312	25	11612	721	(1312)	0	0	0	(1312)	0	0	(1626)		
Емісійні різниці	2166510	973968	36574	42321	4262280	1626915	102758	42321	4262280	1626915	102758	53769	4963104	988096	273297	67474		
Резерви, капіталізовані дивіденди та інші фонди банку	4306410	977526	936094	796216	6771547	1783076	850119	796216	6771547	1783076	850119	1291711	10475394	2310707	1300584	1625618		
Резерви переоцінки основних засобів	5219883	714856	1180157	889070	7841527	1233658	1188605	889070	7841527	1233658	1188605	1197764	1027876	125412	6696	25755		
Резерви переоцінки нерухомості	5097577	698252	1179372	883331	7777410	1218781	1188066	883331	7777410	1218781	1188066	1186933	6695673	987867	1165878	1108483		
Резерви переоцінки нематеріальних активів	292	0	0	0	262	0	0	0	262	0	0	0	251	0	0	0		
Резерви переоцінки цінних паперів	103424	12423	35426	30255	(118933)	(60293)	(10967)	30255	(118933)	(60293)	(10967)	(49517)	(1228817)	(44649)	(20241)	(2263)		
Прибуток / збиток минулих років	1275881	317642	28422	44867	966084	335965	73429	44867	966084	335965	73429	178576	679606	(366202)	70618	277671		
Прибуток / збиток поточного року	4832909	843861	537394	405525	4880016	1554197	359638	405525	4880016	1554197	359638	510554	(17032639)	(7057154)	(3478454)	(3822594)		
Усього власного капіталу	39810141	11668566	8942971	9156597	74957484	19383987	11113936	9156597	74957484	19383987	11113936	13807641	81384489	15500970	10095510	13327643		
Усього пасивів	388271099	102956220	61170048	46998735	629542973	154115648	68003311	46998735	629542973	154115648	68003311	74424566	606249970	138333751	57033261	71832592		

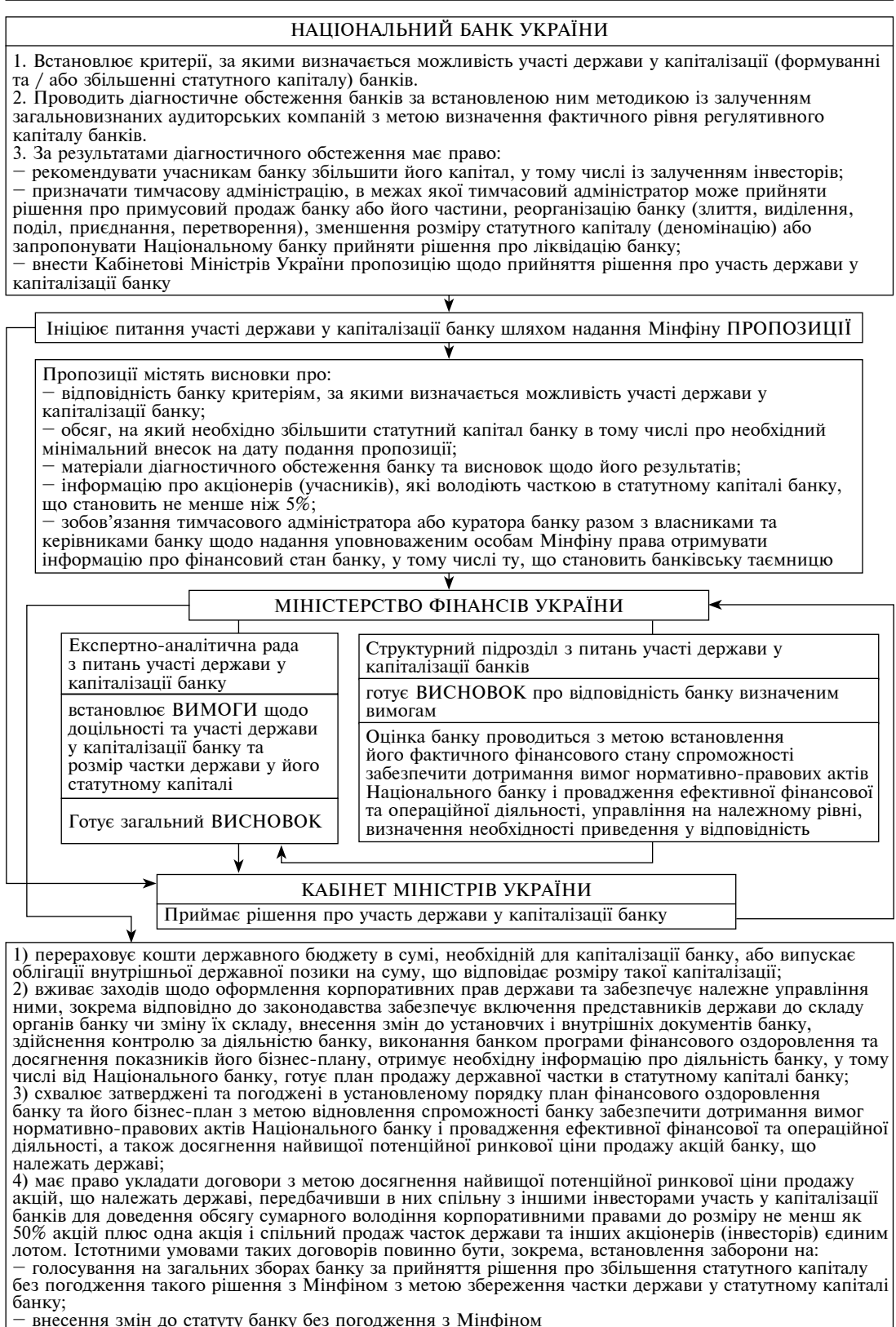

Рис. 3. Механізм участі держави у капіталізації банку [19]

Проблема забезпечення достатнього обсягу капіталу банків України є ключовою при вирішенні питання забезпечення їх фінансової стійкості. Його основою є система управління ризиками, яка базується на основних положеннях Базельської угоди про капітал [20, 21].

Ця угода визначила новий концептуальний підхід до поняття адекватності капіталу: регулятивний капітал банку має відповідати його реальним ризикам, покривати всі основні ризики та визначати обсяг операцій, який може здійснювати банк відповідно до рівня свого капіталу.

Ці питання набули особливої значущості в період загострення світової фінансової кризи, що знайшло своє відображення у відповідних діях Національного банку України [23]. Так, Постановою Правління Національного банку України від 17.12.2007 № 458 [24] було внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні в частині здійснення розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності (Н2) з урахуванням валютного ризику та ризику довгострокової ліквідності, пов'язаного з перевищенням обсягів активних операцій банку зі строком погашення більше 1 року над пасивними операціями з аналогічним строком погашення. Ці зміни передбачали покриття регулятивним капіталом зазначених ризиків та спонукали банки збільшувати регулятивний капітал залежно від розміру таких ризиків.

Оскільки більшість українських банків мали статутний капітал від 5 до 20 млн євро, що не давало їм змоги на належному рівні конкурувати з іноземними банками, Національний банк з метою підвищення вимог до рівня капіталізації банків України вніс зміни до деяких нормативно-правових актів, а саме:

– до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні в частині встановлення мінімального розміру регулятивного капіталу в сумі 10 млн євро – для банків, що створюються, і поетапного збільшення до цієї суми розміру регулятивного капіталу діючих банків, які мають регулятивний капітал менший ніж 10 млн євро;

– до Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій в частині підвищення вимог щодо розміру статутного капіталу не менше ніж еквівалент 10 млн євро для отримання банком банківської ліцензії [23].

Висновки та перспективи подальших наукових розробок в цьому напрямі. Таким чином, загострення проблеми підвищення капіталізації банківської системи активізувало роботу центрального банку держави та органів виконавчої влади, що спричинило ряд заходів з вирішення цієї проблеми. Тому для підвищення ефективності капіталізації банківських установ України необхідно передусім поглибити сам процес капіталізації, розробити ефективну стратегію в цьому напрямку, забезпечити стабільність нормативної бази Національного банку України, покращити діяльність валютного та фондового ринків, удосконалити процес оподаткування банківських установ та спрямувати діяльність банків на покращання їх фінансової діяльності. Це, власне, і є предметом подальших наукових досліджень автора.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 № 2121 – III // <http://www.rada.kiev.ua>
2. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
3. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібник / О.В. Васюренко. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2004. – 324 с.
4. Єпіфанов А.О. Операції комерційних банків: навч. посібник / А.О. Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В. Сало. – Суми: ВТД Університетська книга, 2007. – 523 с.
5. Віднійчук-Вірван Л.А. Міжнародний банківський бізнес: базові категорії, поняття, терміни: навч. словниково-довідник / Л.А. Віднійчук-Вірван. – Львів: Магнолія плюс, 2005. – 311 с.

6. Аналіз банківської діяльності: навч. посібник / за заг. ред. У.Я. Гудзевич. – К.: УБС НБУ, 2007. – 222 с.
7. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія / М.Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
8. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 300 с.
9. Постанова Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 р. «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» зі змінами // www.zakon.nau.ua
10. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні (до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні) // www.zakon.nau.ua
11. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2007 р. // Вісник Національного банку України. – № 3. – 2007. – С. 58–63.
12. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2008 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – № 3. – 2008. – С. 56–61.
13. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2009 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – № 3. – 2009. – С. 60–65.
14. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2010 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – № 3. – 2010. – С. 48–71.
15. Комплексна програма розвитку банківської системи України на 2003–2005 роки 2003–2005 // www.minfin.gov.ua
16. Програма дій, спрямованих на сприяння прискореній капіталізації банківської системи з метою збереження відповідності її потребам економіки і суспільства // www.aub.com.ua
17. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки з питань Європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
18. Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 639-VI від 31.10.2008 р. // www.rada.gov.ua
19. Постанова «Про затвердження Порядку участі держави у капіталізації банків», затверджена Кабінетом Міністрів України № 960 від 04.11.2008 р. // www.nau.kiev.ua/
20. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – June 1988 // www.bis.org
21. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005 // www.bis.org
22. Річний звіт про діяльність банківського нагляду України у 2007 році // www.bank.gov.ua
23. Аналітичний звіт дії Національного банку України в період загострення світової фінансової кризи // www.bank.gov.ua
24. Постанова Правління Національного банку України «Про внесення змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 458 від 17.12.2007 // www.rada.gov.ua

В статье рассматриваются и обобщаются современные подходы, которые касаются определения сущности и содержания капитала банка, а также определяются проблемы капитализации банковской системы Украины и пути их решения.

Ключевые слова: капитал банка, капитализация, банковская система, достаточность капитала, риск.

In the article modern approaches are examined and summarized in relation to determination of essence and maintenance of capital of bank, and also the problems of capitalization of the banking system of Ukraine and ways of their decision are determined.

Key words: bank capital, capitalization, bank system, capital sufficiency, risk.

Надійшло до редакції 7.09.2010